

CIRCA LIBRUM SEXTUM.

DE DIVISIONE MOTUS, ET CONTINUI PER PARTES.

QUÆSTIO XX.

DE PARTIBUS, ET INDIVISIBILIBUS CONTINUI.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sint partes proportionales, et indivisibilia?

Nihil vulgatius apud omnes est, quam quod continuum componatur ex partibus et indivisibilibus, tam in quantitate permanente, quam in successiva. Partes tam in successivo, quam in permanenti solum sunt duplicis generis; quædam vocantur aliquotæ, seu designatæ, quarum quælibet addit aliquid divisibile ad aliam, sine communicatione eum illa: aliæ vocantur proportionales, seu indesignatæ quæ entitative non distinguuntur ab aliquotis, sed intra eandem partem aliter atque aliter secundum diversas proportionones, et comparationes divisibilitatem ejus explicant, ita quod nunquam potest divisibilitas partis exhaustiri, sed quæcunque signata illa potest dividi, et partes in quas dividitur etiam possunt servire alteri immediate, ut per illas dividatur, et hoc est istas partes proportionales esse communicantes inter se, non quia penetrantur, sed quia quæ deserviunt uni, si designentur, etiam possunt servire se-

quenti, si designatur et sumatur ut divisibilis.

Indivisibilia habentia positionem in continuo permanenti sunt tria, scilicet punctum, quod caret omni parte: linea, quæ caret partibus latitudinis, et profunditatis: superficies, quæ caret partibus profunditatis, de quibus egimus in Logica, questione XVI. Indivisibilia successiva sunt duplicis generis; quædam pertinent ad motum, et vocantur mutata esse, terminatur enim motus in fieri per mutatum in facto, et similiter per illud continuatur, si ibi non sistat motus. Alia pertinent ad tempus, et vocantur instantia, quæ non distinguuntur a mutatis esse, nisi sicut duratio a re durante, et sicut tempus a motu.

His suppositis circa indivisibilia, et partes continui, quinque se offerunt explicanda. Primum, unde constat in Philosophia dari ista indivisibilia, et istas partes proportionales. Secundum, an indivisibilia sint aliquid positivum et reale. Tertium, an indivisibilia, et partes proportionales sint actu in ipso toto, vel solum in potentia. Quartum, an sint actu infinita. Quintum, an inventiantur indivisibilia etiam in substantia, et aliis accidentibus præter quantitatem. Tria prima in hoc articulo tractabimus, reliqua in sequenti.

Prima difficultas.

Primo ergo quæritur unde deducatur dari partes proportionales, et

indivisibilia in continuo. Respondetur, quod supposito quod sensu constat dari partes divisibiles, certas, et designatas, in quas quotidie videmus dividi quantitatem, easque competere quantitati, etiam separatæ, ut in Eucharistia, discursu ducimur ad intelligendum dari partes proportionales ad invicem communicantes, supponendo id quod articulo sequenti ostendetur, quod nullum divisibile potest solvi in indivisibilia, ita quod partes ejus divisibiles non sunt, ex hoc enim constat, quod cum omnis pars in continuo hoc ipso quod sumitur ut pars, sit divisibilis, necessario illi assignandæ sunt partes, quæ etiam divisibiles sint, quarum quamlibet velimus assumere, etiam divisibilis erit, sed in partes quæ conveniebant ipsi parti prius divisæ, quia est sibi immediata, et sic sunt partes communicantes ad invicem, quarum una servit divisioni alterius, et cum quælibet divisibilis debeat includere partes, nunquam potest exhaustiri divisibilitas istarum partium, ita quod remaneat aliqua indivisibilis.

Dari autem indivisibilia in continuo, deducitur partium aliquibus experientiis, partim ex ipsa ratione secundum officium, quod exercent ista indivisibilia terminandi partes, et continuandi. Experientiæ sunt, in primis, quia lux in corpore perfecte opaco, tantum recipitur in superficie, quia si ultra illam transiret hoc ipso non esset opacum, sed aliquo modo diaphanum. Similiter locus ambit locatum secundum ultimam superficiem, quia si tangeret secundum profunditatem, locus non adæquaretur locato, sed secundum aliquid divisibile excederet. Item si daretur globus perfecte sphaericus, et tangeret perfecte planum, tangeret illud in puncto, quia si in aliquo divisibili tangeret, in illo globus adæquaretur plano, et sic non esset

perfecte sphaericus. Quomodo autem sic tangens in puncto moveri possit per planum sequenti articulo dicemus.

Ratione vero deducitur dari ista indivisibilia, tum ob terminationem partium in continuo, tum propter continuationem. Et quidem terminari quantitatem clare videmus, cum sit finita, implicat autem terminari aliquo divisibili, quia si hoc dividatur, prius sumetur una medietas quam alia, et sic prius terminabitur illa, et rursus in prima illius medietate terminari non potest, quia etiam divisibilis est in alias medietates, et sic currit idem argumentum, quo usque deveniamus ad aliquod, quod ultra divisibile non est, et hoc est indivisibile. Similiter constat unam quantitatem tangere aliam sine penetratione, ergo per indivisibile, quia si tangeret in aliquo divisibili totum illud esset simul et non extra ad quod tangitur et sic penetratur.

Quantum vero ad officium continuandi partes, licet sensui minus manifestum sit, tamen ex ipsa ratione continui deducitur; quia sicut ea dicuntur se tangere, seu contigua esse, quorum extrema sunt simul, id est, quando duæ superficies junguntur, ita ea dicuntur continua, quorum partes termino, seu indivisibili communi copulantur. Quod ideo necessarium est, quia si una pars divisibilis copularetur alteri divisibili se ipsa, et non per extremitatem seu indivisibile penetraretur, siquidem se tota uniretur cum illa, et non tantum per extremitatem, sed taliter, quod in quantum divisibilis uniretur, et sic pars unita esset intra aliam, quia quod uniretur alteri parti, uniretur per aliquid, quod posset dividi, et sic non sola medietas illius esset unita, sed etiam altera medietas, atque adeo non esset tota extra aliam, sed intra, quod est

penetrari cum illa, et confundi. Ratio ergo cur pars est extra partem in loco, et nihil unius est intra aliam est, quia unitur per indivisibile, quo copulatur alteri, et non intrat in aliud.

Secunda difficultas.

Secundo quæritur, an ista indivisibilia sint entia positiva distincta realiter a partibus. Respondetur, indivisibilia ista, neque dicere solam negationem ulterioris extensionis, neque partem ipsam cum connotatione talis negationis, neque ipsam formalem unionem partium, sed realitates esse per se vel reductive pertinentes ad quantitatem. Explicentur singula; non sufficit negatio prædicta, quia ista indivisibilia requiruntur ad contactum positivum, nec solum deserviunt, ut quantitas dicatur finita, et limitata: hoc enim posset etiam intelligi negative per hoc, quod ultiores partes non haberet; sicut dici solet communiter, quod si Deus impediret, ne resisteret indivisibile terminans, quando aliquid dividitur, maneret quantitas terminata negative non positive. Sed tamen requiritur positivus terminus, seu indivisibile, quia quantitas habet positivum contactum cum alia quantitate, qui contactus non fit in aliquo divisibili, sic enim intraret pars tangens cum parte contacta, non totaliter maneret extra: nec fit in aliqua negatione, quæ sic tangeret in nihilo, sine resistentia penetrationis sicut si tangeret vacuum, quod est negatio corporis. Et eadem ratione non sufficit entitas partium divisibilis, et positiva, cum connotatione negationis aliarum partium, quia id quo formaliter fit ipse contactus, neque est illa negatio connotata, quia sic tangerentur in nihilo, neque ipsæ partes conno-

fantæ, quia divisibiles sunt, et divisibile si tota divisibilitate jungitur alteri, non tangit extra manendo, sed penetrando, seu intra alteram manendo.

Quod vero indivisibile non dicat ipsam formalem unionem, constat manifeste in ipso indivisibili terminante, quod est verum indivisibile, et non unit, sed terminat partes; imo indivisibile continuans potius reddit partem unibilem, quam formaliter uniat, eo quod reddit partem non se tota communicabilem alteri, et penes divisibilitatem, sed penes extremitatem, quæ est unibilis alteri sine penetratione; sed manendo extra partem. Potius ergo indivisibile reddit partem sic communicabilem impenetrative, quam sit ipsa formalis communicatio, seu unio.

Denique, quod sit realitas pertinens ad prædicamentum quantitatis per se, vel reductive constat, quia linea, et superficies sunt vere species quantitatis continuæ, habentes suam specialem dimensionem, quæ parte divisibiles sunt, ergo sunt realitates per se pertinentes ad quantitatem. Punctum autem quia caret omni parte et extensione, solum pertinet reductive ad quantitatem, tanquam positivus terminus ejus. Et D. Thomas opus. xxxvi, cap. ii, sentit, quod est aliqua realitas, dicit enim: « Quod punctus nihil est de ipsius lineæ essentia, quia nihil unum, et idem realiter omnibus modis indivisibile potest simul in diversis partibus ejusdem continui permanentis esse. Nec potest esse terminus ejus, vel continuatio aliqua, cum ille punctus sit aliquid unum realiter, unde non possunt esse plures puncti realiter. In linea tamen sunt plures puncti, et realiter ad invicem divisi, ut duo ejus termini, et similiter in ejus continuatione. » Ita D. Thomas qui etiam videri potest q. iii de Poten. art. xvii ad 5, ubi

dicit: « Quod instans est aliquid temporis, non ut pars, sed terminus. » Est ergo indivisibile aliquid positivum, cum effectus habeat positivos, pertinetque ad quantitatem, eo modo quod dictum est.

Quod si dicas: Videri superflua ista indivisibilia, tum quia sola negatione ulterioris extensionis potest quantitas finire, præsertim si Deus impediatur, ne facta divisione resultet aliquid distinctum indivisibile; tum etiam, quia qualitas, et alia accidentia habentia latitudinem, non requirunt indivisibilia ad unionem suarum partium, ergo nec extensio quantitatis, et similiter partes substantiæ uniuntur sine indivisibilibus, alias essent impenetratæ, etiam sine quantitate; tum denique, quia quantitas corporis Christi in Sacramento unit suas partes in divisibilibus, neque enim caret illis, sicut neque in celo, et tamen penetratur illa quantitas, ergo indivisibilia non requiruntur propter impenetrationem partium.

Respondetur ad primam probationem, quod quantitas sola negatione posset finire negative, non tamen positive, id est, secundum situm et ordinem resistentem penetrationi, et sic facientem contactum positivum. Quod si Deus impediret resultantiam indivisibilis, maneret illa quantitas penetrabilis et continuabilis cum alio indivisibili, si ei applicaretur non contiguabilis.

Ad secundam probationem dicitur, plures etiam concedere indivisibilia in intensione qualitatis, de quo dicemus in libris de generatione. Quidquid tamen sit, dicimus cum Conimbricenses hic q. i ad 3: ad primum esse disparem rationem, quia in partibus qualitatis, ut qualitas est, non requiritur situatio, et impenetratio, imo in eadem parte et in eodem puncto fieri potest intensio, in partibus autem quantita-

tis requiritur impenetratio, ita quod partes se totis non uniantur; sed situatione extremitatum, et indivisibilium, ut una pars sit extra aliam. De substantia vero dicemus dub. v, non habere indivisibilia sine quantitate, ut etiam diximus in Logica q. xvi.

Ad tertiam probationem dicitur, quod partes corporis Christi in Eucharistia etiam uniuntur indivisibilibus in ordine ad totum, quia partes illæ non sunt confusæ, et se totis unitæ, et sic quantum est ex se potest non penetrari cum alia quantitate, etiam quoad locum, sed hic effectus secundarius impeditur in illis partibus, quia non situantur in loco modo quantitativo, sed modo indivisibili substantiæ. Quomodo autem recipiantur indivisibilia in substantia, si illa indivisibilibus caret, dicemus dubio quinto, eadem enim ratio est, ac de partibus, nec enim est necesse, quod in substantia sint partes, et indivisibilia actu, et formaliter, sed solum virtualiter, et secundum capacitatem.

Tertia difficultas.

Tertio inquiritur, utrum ista indivisibilia sint actu in continuo vel in potentia. Tres sunt sententiæ. Quidam omnino negant, tam continua quam terminativa esse in actu. Contra quos egimus dubio primo. Alii terminativa ponunt in potentia, continuativa vero in actu. Alii e contra terminativa ponunt in actu, et continuativa in potentia, de quo Fonseca v. Metaphys. cap. xvi, q. vi, qui solum concedit superficiem externam, physice et actu dari, lineas vero et puncta solum mathematicè intra ipsum corpus, et de partibus proportionalibus: eadem est difficultas, an dentur actu in continuo, non enim desunt qui id negant.

Nihilominus resolutio est, dari actu in continuo indivisibilia, tam terminativa, quam continuativa, hæc enim solum differunt penes munus, et officium, continuativa enim sunt finis unius partis, et principium alterius, terminativa autem solum sunt finis, vel solum principium. Similiter etiam partes proportionales dantur actu quantum ad suam realitatem, secundum quam non distinguuntur physice ab aliquotis.

Prima pars conclusionis sumitur ex D. Thomæ opusc. xxxvi, c. ii, ut supra retulimus, ubi dicit quod in linea sunt plures puncti, et realiter ad invicem divisi, et similiter in ejus continuatione, et in hoc libro, lect. v, in fine generaliter docet: « Quod omnis linea est media inter duo puncta, » sicut ergo datur linea in actu, ita et puncta. Videri etiam potest xxviii de Veritat. art. ii ad 10. Ratio sumitur ex supra dictis, quia continuum, et contiguum datur in re, actu, et physice, sed continuum est cujus partes unico termino, seu indivisibili copulantur, contigua autem, quorum extrema seu indivisibilia sunt simul, ita quod duo indivisibilia se tangunt, ergo sicut datur actualis copulatio partium continui, et actualis contactus continui, ita etiam dantur actualiter indivisibilia. Similiter partes manent actu impenetratæ, quod habent beneficio indivisibilitatis, quibus uniuntur; ergo talia indivisibilia sunt in actu.

Secunda vero pars de partibus proportionalibus constat, quia partes proportionales sunt inclusæ in aliquotis, nec ad illas faciunt additionem, sed solum explicant modum indivisibilitatis earum, quia divisibilitas exhauriri non potest per divisionem, et solvi in indivisibilia, ut sequenti articulo dicemus. Itaque illa est pars aliquota, et designata,

in qua est dare primum et ultimum, partes autem proportionales in quibus non est invenire primum, et ultimum, quod amplius non sit divisibile. Constat autem, quod in eadem parte in qua assignamus primum, et ultimum secundum divisionem, et sic ad eandem entitatem partis pertinet esse aliquotam et includere in se partes proportionales ratione divisionis, et sic sunt ipsæmet partes aliquotæ in quantum inexhaustibiles per divisionem, taliter quod solvantur in partes non amplius divisibiles, licet per divisionem designatam, et aliquotam, id est, in alias partes etiam divisibiles finiatur quodcumque divisibile.

Sed objicies, quia D. Thomas sæpius assignat istas partes, et indivisibilia in potentia, non in actu; ut patet in i Phys. lect. ix, ubi inquit: « Quod quantitas totius consurgit ex partibus, sed hoc intelligendum est de partibus existentibus actu in toto, sicut caro, nervus, et os existunt in animali, et per hoc excluduntur partes totius continui, quæ sunt in potentia ipsa. » Et in iv, dist. x, q. l, art. ii, q. iii ad i, dicit: « Quod partes alicujus homogenei continui ante divisionem non habent esse actu, sed potentia tantum. » Et hæc ratione in partibus hostiæ, non dicitur poni Christus infinities, quia non sunt infinitæ partes in actu, sed in potentia, ut videri potest iii part. q. lxxvi, art. iii ad i, et in iv, dist. xii, q. i, art. ii, quæstiunc. iii. Respondetur D. Thomam non loqui de partibus quantum ad entitatem, sed quantum ad numerum, sic enim sunt in potentia plures, quia non sunt actu divisa; ut clare deducitur ex ipsis verbis S. Thomæ loco illo allegato ex iv Sent. concludit enim: « Unde in actu non est accipere ipsarum partium numerum, sed po-

tentia tantum: » Et eodem modo loquitur in vii Metaphys. lect. iii, quando dicit: « Quod duo dimidia in una linea sunt in potentia tantum, » quia scilicet non sunt divisa, et consequenter neque plura in actu, et quando i par. q. lxxxv, art. viii ad 2, dicit: « Quod in linea infinita, et circulari non est punctum, nisi in potentia, » loquitur de puncto ut terminante.

Dices secundo: Quando dividitur quantitas resultat nova superficies, et in linea novum punctum, ergo illud antea erat in potentia, alias non resultaret de novo. Item illa puncta, et partes proportionales non habent propriam unitatem, sed unitatem totius, alias essent divisa; ergo neque realitatem, hæc enim unitatem sequitur. Item omnes partes, in quas dividi potest continuum actu ibi sunt, nec enim per divisionem crescent; et continuum dividi potest in infinitum, ergo actu sunt infinitæ: et cum successive percurrant a motu omnes illæ, in quas potest dividi, motus erit infinitus, et sic impertransibilis.

Ad primam instantiam respondetur, quod in divisione quantitatis aliquando resultat nova superficies simpliciter in termino divisionis, aliquando non simpliciter resultat, sed illud quod erat continuativum, redditur terminativum per hoc solum, quod partes quæ immediate post illud indivisibile sequebantur, ab illo separentur, sed quia immediate post indivisibile non sequitur aliud in continuo, sed pars, ideo si divisio fiat in parte, et non in ipso indivisibili, necesse est quod resultat novum indivisibile in actu, quod antea non poterat esse nisi in potentia. Ad secundam dicitur, quod illæ partes, et illa indivisibilia habent unitatem partialiter, et communicantem in unitate continui, non absolute distinctam, et eo modo etiam

habent unitatem partialem. Ad tertiam respondebitur articulo sequenti.

ARTICULUS II.

Utrum indivisibilia et partes proportionales sint actu infinitæ in continuo?

Multi affirmant, sed tamen quia istæ partes sunt se communicantes, non efficiunt actu et categorematice infinitum. Ita ex P. Suarez disp. xi. Metaphys. sect. v, Rubio et aliis. Docet Cabero hic disp. i, dub. ii, et alii, et est communior sententia, solum agnoscunt infinitas partes, et indivisibilia in potentia.

Procedit autem ista quæstio inter duas difficultates; nam ex una parte videtur concedendum esse infinitum in actu. Si vero hoc effugimus, inciditur in aliud inconveniens, quia divisibile ultimate per divisionem finietur, et terminabitur. Utrumque probatur, nam partes omnes in quas potest dividi continuum actu sunt in illo, et simpliciter omnia indivisibilia quæ actu uniunt istas partes, vel ergo quælibet pars dividi potest in aliam atque aliam distinctam vel non potest, ita quod sit devenire ad aliquam, quæ ulterius divisibilis non est. Si hoc secundum dicatur, erunt quidem partes finitæ, sed tamen divisibile exhaurietur per divisionem. Si vero dicatur primum, necessario debent esse partes actu infinitæ, et non solum in potentia, quia cum in infinitum divisibilis sit illa quantitas, ut contentæ in continuo, infinitæ actu esse debent, quia quantum est divisibile in ea quæ insunt, ergo omnes illæ in quas potest dividi quantum in infinitum, actu insunt in illo. Nec potest dici, quod sunt partes se communicantes, quæ non faciunt infinitum simpliciter. Nam

contra est, quia etiam sine ulla communicatione partium, et separando quaecumque medietatem ab alia, et non repetendo easdem partes, quælibet est divisibilis in alias distincta, alioquin si per repetitionem, et communicationem partium diceretur dividi in infinitum, non est in infinitum divisibile, sed repetibile.

Item si solum dantur partes infinitæ in potentia, finitæ autem in actu; ergo etiam erunt indivisibilia finita in actu, et sic solum partes finitæ afficiuntur indivisibilibus, et actu manebunt impenetratæ; reliquæ vero quæ in infinitum dividi possunt, penetratæ manebunt, et non potest assignari, quibus competat habere indivisibilia et quibus non, imo oportet assignare quomodo punctum afficiat partem, quia cum quælibet pars sit divisibilis, non potest designari, quod aliquid illius afficiatur puncto, quin prius medietas illius afficiatur, et quælibet alia medietas in infinitum prius, et antecederet afficiebatur.

Nihilominus in sententia D. Thomæ partes in continuo non sunt actu infinitæ quoad numerum, neque etiam indivisibilia, ut ex locis allegatis in præcedenti difficultate constat. Et ratio est, quia si intelliguntur partes actu infinitæ, ita quod quælibet seorsum ab alia faciat additionem, vel diminutionem, sine dubio erit infinita quantitas in actu, quia quodcumque divisibile quantumvis minimum, quod talis est nature, quod potest superaddi ad alterum, et extensionem facere cum illo, si multiplicetur actu in infinitum in ipso continuo, faciet continuum infinitum; si vero pars superaddita alteri non extendit, nec facit majus, hoc ipso solum est pars in potentia, et communicans cum altera, non distinctam extensionem pensans in actu.

Quare divisio in infinitum, in quocumque continuo non intelligenda est collective, sed divise, ita quod nulla pars in particulari signari, et determinari potest, quæ divisibilis non sit in alias partes. Et quantum ad hoc optime dicitur, quod nulla divisione potest exhauriri divisibile, quia condicione ipsa designatur pars quæ dividitur, hoc ipso non potest aliqua pars dividi, nisi in partes divisibiles. At vero collective non potest dividi in partes infinitas, ita quod unam post aliam dividendo actu fiat divisio infinita, sed si plures divisiones fiant, exhaurietur quidem divisum, sed penes partes aliquotas divisionibus finitis; partes vero proportionales solum habent posse in infinitum dividi, et nulla divisione exhauriri, si quælibet sumatur divise; et in particulari quantumcumque minima sit, et hoc loquendo quantum est ex natura quantitatis, et modo mathematico, nam ratione subjecti non valentis infra quancumque divisionem quantitatis salvari, non poterit fieri talis divisio, nisi destructo subjecto, ut etiam notat S. Thomas hoc libro, lectione tertia.

Et hinc intelligitur quomodo partes illæ proportionales dicantur communicantes inter se, non quia penetrentur, cum hoc sit impossibile, penetratis enim partibus proportionalibus, quam extensionem habent aliquotæ, quæ non distinguuntur ab illis, nec ex eo quod communicant ipsi toti. Hoc enim non sufficit, quia etiam partes aliquotæ communicant toti, imo etiam partes physicæ ut materia et forma, nec tamen inter se sunt communicantes, sed una extra aliam. Dicuntur ergo communicantes quantum ad ipsum modum, designationem divisionis, quia in toto continuo quælibet pars dividitur in sibi immediatas, et si hæc immediata di-

videretur etiam in partes sibi immediatas, tunc erit pars illius ea, quæ ante dividebatur in illam, et sic sunt communicantes non in extensione et in additione materiæ, sed in modo exercendi divisionem et designandi, partes vero secundum extensionem in actu semper sunt finitæ, siquidem secundum eam crescunt, vel decreseunt; sed sub ista finita extensione continetur infinita divisibilitas syncategorematicæ, et ex parte modi faciendi divisionem. Et hoc oportet bene discernere, quia in eo cum magna confusione Auctores loquuntur, et vix invenitur qui ad plenum satisfaciatur; optime autem intelligitur dicendo, quod partes proportionales non important distinctam extensionem, et additionem materialem ad aliquotas, sed diversum modum designandi divisibilitatem partium, et pars quæ servit uni, servit alii, ideoque communicantes dicuntur ut infinitæ in potentia designationis, non in actu extensionis. Ex quibus patet ad rationes dubitandi.

Ad primum respondetur, quod partes proportionales non possunt dividi in partes distinctas, et non se communicantes in infinitum, sed solum in partes se communicantes ut explicatum est, quod est divise esse in infinitum divisibiles, non collective, licet unaquæque seorsum et divise sumpta divisibilis sit in partes distinctas, et in ea quæ insunt, et de facto sunt in ipso continuo, ut in partes aliquotas. Hæc tamen quæ de facto sunt in ipso continuo, non sunt actu infinita, nisi secundum repetitionem, et communicationem earumdem partium, quod est esse infinita in potentia, et syncategorematicæ. Quod si solveretur continuum in omnem sui partem, ita quod neutra alteri communicaret, sequerentur duo contradictoria, et quod essent infinitæ et in-

divisibiles, quia ulterius dividi non possunt, et quod essent finitæ, et divisibiles, quia partes sunt continui finiti. Unde, quando dicitur accipienti unam partem semper restat alia, ergo sunt infinitæ in actu, distinguo antecedens. Restat alia quæ sit aliquota et novam extensionem addat ad præcedentem nego, accipio enim partium aliquotarum tandem finitur; restat alia proportionalis, et communicans ad invicem cum præcedente, ita quod in ipsa designatione quomodocumque accipiatur, semper in infinitum divise possit alia sumi, transeat; sed hæc acceptio non est partis actu separatæ ab alia, et addens distinctam extensionem in infinitum, sed est pars communicans cum alia, ut explicatum est.

Ad secundum respondetur, non dari infinita indivisibilia actu, sed potentia in continuo quæ est expresse sententia Aristotelis qui cum hoc libro vi, text. LXXVII, solvens rationem Zenonis, quod infinita media, quæ sunt in continuo, non possunt pertransiri tempore finito, respondit, etiam tempus eandem infinitatem habere quam continuum: postea vero in libro VIII, text. LXXVIII, hanc solutionem revocat, quæ solum erat ad hominem; et dicit, quod si queratur de ipso tempore quomodo sit infinitum, dicendum est; quod solum habet infinitatem in potentia, finitatem vero in actu. Et idem docet S. Thomas vi Physic. lect. xi: « Quod mobile non utitur infinitis, quæ sunt in magnitudine quasi actu existentibus, sed quasi in potentia. » Quomodo autem intelligi possit quod solum sunt indivisibilia finita in partibus continui divisibilibus in infinitum, respondetur, quod unum indivisibile afficiens unam partem formaliter, afficit plures inadæquate et virtualiter quod de indivisibili terminativo satis constat, quia om-

nes partes unius lineæ uno puncto terminatæ redduntur, de continuo etiam patet, quia post unum punctum immediate sequitur pars, quæ utique non potest tota formaliter tangi a puncto adæquate sed inadæquate, cum indivisibile non possit adæquare divisibili, virtualiter autem adæquat totam, quia reddit illam impenetratam et coordinatam alteri penes extremitates. Quantum autem unius partis possit afficere unum punctum nescimus, sufficit enim dicere, quod unum punctum non sequitur immediate post aliud, sed pars, et illud quod immediate post sequitur, afficitur ab indivisibili, ne penetraret cum alia parte, et sufficit illi parti unum indivisibile. Unde si pars illa dividatur inter punctum et punctum, resultabit novum indivisibile terminans actum, quod signum est ibi fuisse in potentia tantum.

Ex quo respondetur ad id, quod ultimo in argumento insinuat, scilicet quomodo possit indivisibile, afficere partem, quia quacunque parte data, alia medietas est prior, qua afficitur indivisibile. Sed respondetur, quod indivisibile non potest afficere adæquate, et totaliter partem, licet inadæquate afficiat, et virtualiter totam. Et hoc ideo, quia punctum est initium partis, aut terminus, principium autem rei non afficit totam adæquate, et totaliter, alias esset totum, sed afficit totam inchoando illam, et hoc est afficere inadæquate, et non totaliter.

Quid de indivisibilibus substantiæ?

Multi recentiores communiter tribuunt substantiæ, et partes ordinatas, et indivisibilia a quantitate distincta. Et fundamentum præcipuum est, quia in substantia dantur partes ante quantitatem coordinatas, substantia enim corporea, secundum se partes habet, ergo et indivisibilia, quibus partes coordinentur.

Et sicut in substantia dantur partes, quia correspondere debent partibus quantitatis, ita et indivisibilia, quibus correspondeant indivisibilia quantitatis. Ex quo sumitur secundum fundamentum, quia indivisibile quantitatis non subsistit sed inheret, et non in partibus, quia divisibiles sunt et improprietate substantiæ, ergo in indivisibili substantiæ, ergo substantia habet indivisibilia, ut correspondeant indivisibilibus quantitatis, quæ recipit.

Nihilominus oppositum omnino certum solidumque existimo, nam destruitur tota ratio, et essentia quantitatis si ponuntur in substantia partes formaliter ordinate per indivisibilia, ut in Logica tractavimus, quæst. xvi. Et sicut in substantia solum admittimus partes radicaliter, et secundum capacitatem, ita et indivisibilia. Ratio hujus est, quia si substantia habet indivisibilia, quibus formaliter uniantur partes, et ordinet eas, necessario debemus fateri in substantia ante quantitatem dari sufficiens principium impenetrationis, tam quoad se, quam quoad locum; et sic extensio quantitativa nihil omnino addit super extensionem substantiæ entitativam, nec ab ea differt siquidem si substantia habet partes extra partes extensas in ordine ad totum, quia ordinate uniantur in ipso, et in ordine ad locum, quia habet sufficiens principium impenetrationis, ratione cuius extenditur in ordine ad locum, non habet quantitas aliquid amplius tribuere, quia omnis extensio etiam quantitativa exhauritur extensione quoad totum, et quoad locum, nec amplius potest præbere quantitas, quam principium impenetrationis, remota enim quantitate, substantia penetrationi non resistit, imo quantitas modo substantiæ posita, ut in corpore Christi in Eucharistia penetratur cum quantitate panis.

Quod ergo hoc sequatur, si substantia habet indivisibilia, quibus ejus partes uniantur et coordinentur, inde constat, quia illæ partes uniantur indivisibilibus, quæ non se totis uniantur, sed solum penes extremitates, si enim se totis unirentur, non indivisibilibus unirentur, sed una pars divisibilis alteri divisibili conjungeretur, non penes extremitatem aliquam, sed penes ipsam divisibilitatem, atque adeo una pars intraret aliam, quod nihil aliud est quam penetrari, id est, intrare divisibilitatem alterius constitui. Ergo quæ uniantur non se totis, sed penes extremitates et indivisibilia, hoc ipso habent principium resistendi penetrationi, quia principium resistendi penetrationi est principium uniendo unam partem alteri penes extremitatem seu indivisibile, ratione cuius una pars non intrat in aliam, sed sola extremitate unitur illi. Ergo si substantia habet indivisibilia univita partium, habet principium resistendi penetrationi, quia una pars intrat in aliam, et unitur illi non per solam extremitatem.

Dices: Substantiam solum ordinare partes, et extendere erga totum, non erga locum, neque erga alia corpora, sicut facit quantitas, sed penetrari posse ab aliis eo modo quo ipsum corpus Christi in Eucharistia non habet modum impenetrationis erga locum, licet habeat erga totum: id ergo quod miraculose habet quantitas corporis Christi, habet connaturaliter substantia remota quantitate, scilicet quod resistat penetrationi in ordine ad alia corpora, non in ordine ad proprias partes. Sed contra est. Primo, quia essentia quantitatis non consistit in hoc, quod est actu resistere penetrationi, potest enim una quantitas etiam localiter circumscripta actu penetrari cum alia quantitate,

ut supra libro quarto ostendimus, sed consistit in eo, quod habeat principium, et potentiam, quæ petat resistere penetrationi quantum est ex se, licet actualis penetratio tanquam secundarius effectus quantitatis possit impediri a Deo: si ergo substantia partes unire impenetrative in ordine ad se, ex vi talis modi petit, et habet sufficiens principium, quo reddatur impenetrata loco seu corpori contiguo, quia non stat quod illud indivisibile quod sufficit reddere unam partem impenetratam alteri parti continuæ, non sufficiat reddere impenetratam alteri corpori contiguo, si ibi apponetur, ergo habet principium sufficiens, et petens impenetrationem cum altero, quod est habere totum effectum quantitatis. Deinde, quia si substantia habet indivisibilia continuativa, ut recipiat indivisibilia quantitatis, etiam habebit indivisibilia terminativa, ut recipiat indivisibilia terminativa quantitatis, ergo ratione illius indivisibilis terminantis tanget alterum corpus seu substantiam mediante illo indivisibili tanquam aliquid contiguum, et non continuum, ea enim se tangunt contiguo, quorum extrema seu indivisibilia sunt simul, ergo non minus habet principium resistendi penetrationi aliorum corporum penes indivisibile terminans, quam resistendi penetrationi partium continuarum penes indivisibile continuans.

Ad primum fundamentum oppositum respondetur non præhaberi in substantia in partes, et indivisibilia formaliter, formalitate coordinationis, et extensionis sed capacitatem substantiæ, quæ solum radicaliter habet partes, et indivisibilia, non formaliter, id est, habet capacitatem recipiendi indivisibilia, et ordinationem formalem partium per quantitatem, quod non habet Ange-

lus, ut in quæstionem xvi Logicæ diximus.

Ad secundum respondetur, indivisibilia non subsistere, sed recipi in substantia, non tamen in indivisibili substantiæ formali, sed in radicali, id est, in entitate capaci indivisibilium. Imo ut bene advertunt Conimbricenses, quæst. 1, art. iii ad sextum, indivisibilia non sunt in subjecto adæquate quasi eis correspondeant indivisibilia distincta in subjecto, sed inadæquate hoc est, sunt in substantia ratione quantitatis, quæ sine superficie, et linea et punctis non coalescit, et mediante tali quantitate substantia recipit indivisibilia; qui autem ponunt indivisibilia in substantia, non facile se expediunt, quomodo sint ista indivisibilia in forma, et in materia, et si sunt distincta indivisibilia, quomodo se conjungant. Quod si sunt in sola materia, quomodo ergo per indivisibilia materiæ partes formæ extenduntur?

Si dicas: Quomodo ergo corpus Christi totum est in puncto, si substantia panis puncta non habet, respondetur corpus Christi correspondere puncto specierum panis, quod est punctum formale, et quantitativum: converti autem substantiam panis, etiam quantum ad punctum in corpus Christi non quantum ad punctum formale substantiæ, sed radicale, id est, illa entitas panis, quæ de se est capax recipiendi quantitatem cum puncto.

ARTICULUS III.

Utrum continuum componatur ex solis indivisibilibus?

Sensus quæstionis est, an continuum ita constat ex partibus, quod si illæ dividantur, possint pervenire ad aliquam quæ ulterius divisibilis

non sit, et ita si dividantur omnes indivisibiles maneant. Unde si constat solum ex illis, solum constabit ex indivisibilibus.

Sententia Aristotelis in hoc sexto libro, cap. i est contra Zenonem, et alios antiquos, continuum non constare ex solis indivisibilibus, quod etiam tradit D. Augustinus xi de Trin. cap. x, et libro de quantitate animæ, cap. li, in fine; D. Thomas expresse in præsentis libro, lect. i, et in tantum in Philosophia invaluit hæc sententia quod Concilium Constantiense session. xv, inter errores Joannis Hus posuit tanquam errorem in Philosophia, quod dixerit lineam componi ex punctis immediatis, aut simpliciter finitis. Et tamen non desunt aliqui recentiores qui Zenonis opinionem suscitaverint, sentiendo contra Aristotelem continuum solis indivisibilibus componi.

Rationes quibus Philosophus probat suam sententiam physicæ sunt, quibus alii addunt rationes ex Mathematica petitas: præcipuæ ergo rationes philosophicæ ex duobus principiis pendent. Primum est, quod indivisibile additum alteri indivisibili, licet multiplicet numerum, quod est facere quantitatem discretam, non tamen facit majus et extensius, quod est constituere quantitatem continuam. Secundum est, quod unum indivisibile unitum alteri se toto illi conjungitur, et eundem locum occupare potest, unde si tota quantitas constaret ex indivisibilibus, tota esset in eodem loco, et non extensa in illo, imo nullæ darentur partes in quantitate, quia indivisibilia, solum sunt extremitates partium, non partes ipsæ.

Primum principium ex eo constat, quia indivisibile caret omni extensione, et omni principio constituyente divisibilitatem, cum in se nullam habeat, sed solum rationem termini

quo partes terminantur, vel continentur; ergo conjunctio plurium indivisibilium non potest constituere totum, quod constat partibus divisibilibus; neque enim indivisibilia ex eo quod conjungantur, aliquam positionem partium inducunt, cum ipsa in se nihil partis habeant, sed carentiam partium; ergo plura indivisibilia sunt plures carentiæ partium.

Dices: Esse formaliter indivisibilia, et ut quod tamen virtualiter, et ut quod dant divisibilitatem, quatenus unum conjungitur alteri, sicut unitas, licet sit indivisibilis in genere numeri, tamen conjuncta alteri facit numerum, seu extensionem discretam, et instans adjunctum parti præteritæ facit durationem majorem.

Sed contra est, quia unum punctum respectu alterius non se habet ut forma divisibilitatis, sed ut materia, quia in illa indivisibilia dividitur totum, ergo non se habet ut principium quo divisibilitatis; neque enim est forma, qua redditur divisibilis, sed id in quod dividitur ipsum totum. Et sicut una substantia spiritualis posita juxta aliam non facit extensionem, quia neutra in se extensionem habet, ita nec punctum ex eo quod ponatur juxta aliud, faciet extensum, quia utrumque caret extensione. Denique punctum, quod immediate sequitur post aliud, non extrahit illud a negatione divisibilitatis, ergo quod consequenter se habeat, nihil ad divisibilitatem confert, siquidem ipsa consecutio non potest facere extensionem, nisi juxta materiam in qua est, ut in rebus spiritualibus consequenter se habentibus extensio non datur; consecutio enim non est aliud quam relatio, seu ordo unius post aliud; relatio autem formaliter non potest facere extensum, ergo si ipsa materia extensionis sunt sola indivisibi-

lia, quæ in se carentiam habent extensionis, ex eo præcise, quod unum consequenter se habet post aliud, non constituet extensionem, sed solum ordinem consecutionis. Et in hoc est lata differentia inter unitatem respectu numeri, et punctum respectu extensionis, quia unitas facit numerum segregando, et dividendo ab alio, quæ est extensio discreta, punctum autem, seu indivisibile componendo, et conjungendo. Est autem contra rationem indivisibilis extendere divisibilitatem, non autem segregare, et dividere, vel segregari ab alio et consequenter numerum vel multitudinem facere. Similiter, instans vel indivisibile additum parti, non facit majorem durationem, sed addit terminationem illius, et sic instans non importat majorem durationem supra durationem præteritam, sed complementum terminans ipsam durationem.

Secundum principium ex eo deducitur, quia punctum caret partibus, ergo non potest tangere alterum punctum secundum aliquid sui, et non secundum aliud, secundum extremitatem, et non secundum medietatem, quia totum quod est in puncto, est extremitas, et sic vel tangit totum, vel nihil, si ergo indivisibile tangit aliud se toto, penetratur cum illo, et manet intra eundem locum, ergo quantumcumque superaddantur indivisibilia, non extendunt quantitatem, quia occupant eundem locum, et sic unum non ponitur extra aliud, neque ex sua natura id petit, atque adeo non extenditur.

Dices: Indivisibile positum juxta alterum, non tangit illud se toto, nec penetratur cum illo; potius indivisibile resistit penetrationi, et facit ut duo corpora secundum extrema se tangant, et non penetrentur, ergo non totis se tangunt, nec

ponuntur in eodem loco, et hoc constat, tum puncto terminativo, quia contiguatur cum alio terminativo alterius lineæ, et sic non est in eodem loco, alioquin penetrarentur duæ extremitates lineæ, vel duæ superficies corporum, ergo sunt in diversis locis etiamsi sint indivisibilia, consequenter se habentia; tum etiam in indivisibili continuativo, quia punctum inhæret alicui parti, et tamen non penetratur cum illa, sed alteri unit, ergo a fortiori non penetrabitur cum altero puncto, si immediatum illi esset.

Sed contra est, quia indivisibile resistit penetrationi partium, quia est earum extremitas, et sic facit quod partes penes extremitatem se tangant, et non secundum se totas. At vero punctum sine partibus sumptum non tangit ut extremitas alterius, cujus aliæ partes non tangunt; sed totum quod in puncto est, extremitas est. Si autem punctum inhæret parti, et pars mediante illa tangit, vel unitur alteri, hoc ipso non se tota unitur illi, sed per aliquid sui non divisibile, sed indivisibile, et sic non penetratur. Unde ad primam instantiam dicitur quod duæ superficies quando se tangunt, sub eodem indivisibili loco continentur; ut expresse docet S. Thomas quæst. xxviii de Verit. art. 11 ad 10. Itaque plura indivisibilia non requirunt distinctum locum, sed tanguntur se totis; quia idem est in illis tangi, et tangi se totis, cum careant partibus; faciunt tamen ne partes penetrentur, quia faciunt ne partes se totis tangantur, sed solum penes extremitates. Ad secundam instantiam dicitur, quod punctum continuativum inhæret parti inadæquate, scilicet toti parti, sed non totaliter, nec eam comprehendendo, et undique penetrando, cum sit illi improportionatum, ut pote indivisibile cum divisibili, sed

inhæret parti tanquam subjecto, ut principium ejus vel finis. Si vero punctum immediate uniatur alteri puncto, se toto unitur illi, cum sit adæquatam, nec sit in eo aliud tangere extremitate, et tangere se toto.

Plures rationes, quæ ex Mathematica deducuntur, omittimus in præsentia. Videri possunt apud Cornimbricenses hic qu. 11, art. 11, et alios quos ipsi citant. Plures etiam dicemus in textu Aristotelis hujus libri.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia si continuum non componitur ex indivisibilibus, sed ex partibus, vel illæ sunt semper divisibiles in alias, vel devenitur ad aliquam, quæ ulterius divisibilis non sit. Si hoc secundum, habemus intentum, si primum, sequitur in quolibet continuo dari infinitas partes, et infinitum in actu, quia quamlibet partem accipiendo, semper alia restat accipienda, nec sufficit dicere, quod illæ partes sunt proportionales, et se communicantes, nam quæcunque pars divisibilis habet actu partes illas, in quas dividi potest, et eum illæ sunt divisibiles, aliquid addunt ad præcedentes, et constituunt majus, seu extensius, alioquin si non constitueret majus, esset indivisibile, ergo eum in quolibet continuo semper restet accipienda pars, quæ per additionem sui faciat majus, utique est pars non communicans. Item cum mobile successive transeat partes spatii, si illæ partes sunt infinitæ, quæcunque signata prius aliam attingit, et prius aliam, ergo nunquam incepit motus, quia nunquam est signare unde incepit: nec similiter poterit pertransiri aliquod spatium finito tempore, quia sunt infinitæ partes pertranseundæ, et

quæcunque transacta restant aliæ pertranseundæ. Ac denique positis partibus infinitis, etiam indivisibilia erunt infinita, et singulis indivisibilibus potest creari unus Angelus, ergo in fine eorum dabitur infinitum actu.

Confirmatur, quia Deus potest dividere omnes partes continui actu, quia omnes divisibiles sunt, ergo ab aliqua potentia dividi possunt, sive divisive, sive collective: facta autem hæc totali divisione, non possunt amplius dividi, ergo remanent indivisibiles, ergo continuum componitur ex indivisibilibus.

Respondetur, solutione data, quod quælibet pars est divisibilis, hoc ipso quod est pars, sed dicuntur omnes partes continui esse divisibiles in partes communicantes, quia pars quæ servit divisioni unius, potest etiam servire divisioni suæ partibus immediatæ, ut articulo præcedenti explicavimus. Unde ad replicam dicitur, quod quælibet pars seorsum sumpta, et secundum se facit additionem, et extensionem ad aliam præcedentem, etiam designate sumptam, et quæcunque restat dividenda, hoc ipso quod accipiatur et designetur cum partibus sumitur, in quas dividi potest, sed tamen istæ partes inclusæ in ipso toto quod dividitur, non faciunt majus respectu talis totius, quia in illo sunt inclusæ, sicut quod unus aureus valeat decem argenteos, non addit valorem distinctum super ipsum aureum, sed in eo includuntur, eique communicant. Similiter partes quæ in hoc continuo serviunt ad divisionem unius partis, et includuntur in ipso toto, et possunt servire pro divisione partis immediatæ, et hoc est ad invicem esse communicantes, atque ita omnes partes servant semper divisibilitatem, nec tamen addunt infinitatem, quia ut essent infinitæ per additionem, re-

quirebatur quod adderent divisibilitatem ex nulla parte se communicantem divisibilitati aliarum partium, ut autem sint infinitæ divisione, sufficit quod quæcunque secundum se, et divisive sumpta sit divisibilis in partes, et actu habeat illas, in quas dividitur, sed cum communicatione, et conjunctione ad alias partes, in quas etiam dividitur pars immediata, et servit una pars (si vere existit) pro diversis, ideoque hæc infinitas non est actu, sed potentia.

Ad secundam replicam dicitur, quod mobile pertransit infinitas partes se communicantes, et syncategorematicæ infinitas, quas Philosophus in VIII Physicor. dicit esse infinitas in potentia, quæ infinitas, ut supra explicavimus, consistit in hoc, quod quæcunque signatur semper divisibilis est, et nunquam signari potest aliqua, quæ non sit divisibilis, quantumcumque in infinitum signetur, ut dividatur. Et verum est, quod non potest signari prima pars, unde incipit motus intrinsece, sed potest signari unde incipiat extrinsece, quia immediate post aliquid instans incipit, ut dicemus sequenti quæstione.

Ad tertiam replicam dicitur, quod in quolibet instanti designato potest creari Angelus, quia hoc ipso quod creatur, designatur instans, sicut designatur res producta, dicendo nunc est Angelus. Instantia autem designata non sunt infinita, nec in una hora, nec in toto tempore, eum includantur sub terminis finitis, sed designatio eorum dicitur infinita syncategorematicæ, quia non potest signari aliquod instans in aliqua parte temporis, quia in aliqua alia minori signari etiam posset. Ex hoc tamen in fine horæ non dantur actu infinita instantia actu, sed designabilitas eorum est infinita syncategorematicæ.

Ad confirmationem respondetur, quod implicat per viam divisionis omnes partes continui actu solvi, quia per divisionem ita dividitur pars, quod semper dividitur in partes, et consequenter quælibet manet semper divisibilis, et hoc modo dicuntur omnes esse divisibiles, non quia omnes simul dividi possint, sed omnes divisive, et seorsum, sicut omnes creaturæ dicuntur possibles, non quia omnes collectivè, et simul creari possint (in probabiliori sententia) sed quia omnes divisive: unde non cognoscit Deus ultimam, quæ amplius dividi non possit, quia hoc non est dabile: posset tamen Deus solvere omnem partem continui, non per viam divisionis, sed destruendo omnia indivisibilia, quibus partes uniuntur; sed tunc partes illæ manebunt penetratæ, et non extensæ, siquæ destruetur quantitas, non manebunt partes.

Secundo arguitur: Globus perfectus in plano perfecto tangit planum in puncto, ut demonstrat Euclides III lib. propos. XVI, asseriturque ab Aristotele I de Anima, cap. I, text. XIII, et III de Cælo, text. LXXIX, et constat, quia si in parte divisibili tangeret planum adæquaretur illi parti, et sic pro illa parte non esset perfecte sphericum, sed talis globus in plano potest moveri motu continuo, ut si velocissime impellatur; ergo immediate post unum punctum tangit alterum; ergo in illo plano sunt plura puncta immediata, quæ tanguntur a globo. Confirmatur, quia secundum Mathematicos, si punctum moveretur, faceret lineam si linea superficem; sed punctum motum non potest relinquere vestigium, nisi constans ex punctis, neque enim potest tangere nisi puncta; ergo linea componitur ex solis punctis.

Respondetur, illo argumento convinci Scotum ad asserendum, quod

indivisible separatum potest moveri successive, ut videri potest in II, dist. II, qu. IX, §. Ad argument. Nec tamen concedit continuum componi ex indivisibilibus, si immediate post unum punctum movetur ad aliud; dicunt enim Scotistæ (licet in hoc satis variant) non esse inconveniens quod punctum globi tangat partem inadæquate per modum motus, et fluxus, non vero permanenter in eo quiescendo, quia sic non potest quiescere, nisi in loco sibi adæquato, quod est indivisible.

Cæterum hæc sententia manifeste enervat probationem Philosophi ut patet in hoc libro, capit. X, ubi id expresse improbat, et similiter capit. III et VIII, Physicorum, text. XL, ubi probat omne mobile esse corpus, quia est divisibile, nec enim Philosophus divisibilitatem posuit in motu, solum ratione spatii, sed etiam ratione mobilis; ergo quod non est corpus, nec divisibile, mobile non est; et videri potest S. Thomas in hoc libro, lect. V, in fine, ubi ostendit Philosophum loqui de divisibilitate mobilis in partes quantitativas, alias non recte probaret Philosophus quod mobile debet esse continuum, nisi esset divisibile, ergo indivisible separatum non potest moveri motu continuo physico. Et præter hoc urget satis fundamentum adductum, quia si movetur continue, immediate post tangit aliud indivisible, et sic erunt plura indivisibilia immediata in continuo. Dicere autem, quod potest tangere partem, in fluxu et motu, sed non quiescendo in illa, nihil est, quia etiam quando movetur, movetur in loco sibi adæquato, quia deserit unum locum, et acquirit alium, et omnis locus adæquatus debet esse locato, si vere locus est. Quod si potest moveri in loco sibi inadæquato, qualis est locus divisibilis, multo

melius in eo quiescet, quia quanto amplior est locus, tanto melius in eo quiescitur, si cesset impulsus, sicut in eo moveri potest. Adde quod indivisible nihil expellit a loco, cum sit in extensum, ut ipsi Scotistæ concedunt, ergo non movetur loco, nisi penetretur cum eo, quod non expellit a loco.

Ad argumentum autem de globo super planum, quod est fundamentum Scoti, relictis variis solutionibus, mihi nullius videtur difficultatis. Dico quod globus ille non tangit planum continue, sed discrete, et tamen movetur continue. In quo magna contingit hallucinatio, quia existimatur, quod spatium, per quod movetur globus ex parte inferiori, est solum ipsum planum, quod tangit, cum tamen sic etiam ipsi aer, non solum qui a parte superiori circumdat globum, tanquam locus ejus, quem constat non esse planum, nec in puncto attingi a globo, sed per suas partes circumdari, verum etiam aer inferior, qui est inter punctum, quo tangitur planum a globo, et partes elevationes ipsius globi, et per hunc aerem inferiorem movetur globus continue, licet ipsum planum tangat in puncto discrete, sicut quando animal elevando pedes, et deprimendo ambulat per terram, certum est quod pedes animalis non tangunt continue omnes partes terræ, sed discrete secundum elevationem pedum, et tamen movetur motu continuo per aerem, in quo pedes elevantur; ita ille globus non tangit partes plani, sed puncta contactu discreto, sed tangit aerem, qui est inter planum, et globum tactu, et motu continuo, et sic respectu plani se habet, ut motus modo progressivo, aut per saltum, quod tamen respectu aeris continue movetur. Unde etiam Angelus si se collocet in puncto, non se poterit movere motu continuo ad motum

ipsius puncti, sed solum ratione suæ virtualis extensionis, qua divisibili spatio potest assistere.

Ad confirmationem respondetur, quod punctum secundum mathematicos, solum movetur motu imaginario, non reali ut per hoc explicetur longitudo lineæ sine latitudine, et sic motus puncti si daretur in re, faceret lineam quantum ad negationem, scilicet carentiam longitudinis et profunditatis, non quoad positionem partium.

Ultimo arguitur: Quia post primum punctum lineæ nullo alio puncto considerato, vel immediate post sequitur indivisible, et sic habemus intentum, vel sequitur pars divisibilis, et sic illud quod immediate sequitur, sine punctis est divisibile, et continuum, quia ut suppono solum sumimus primum indivisible, et illud quod sequitur immediate post; ergo eadem ratione reliquum omne, quod sequitur in continuo sine indivisibilibus continuari poterit. Confirmatur, quia secundum Philosophum I Topic. c. XIV, sic se habet indivisible ad continuum, sicut unitas ad numerum, sed numerus componitur ex solis unitatibus, ergo continuum ex solis indivisibilibus.

Respondetur, quod si post primum punctum sumitur aliqua pars lineæ designata, et aliquota, non est dubium, quod in illa includantur plura puncta, sicut et plures partes continuatæ. Si vero consideretur pars non designata, sed id quod immediate sequitur post punctum, antequam aliud punctum sumi possit, dicimus quod illa entitas partis nondum est pars actu continuata, sed aliquid continuabile per modum partis mediante puncto sequenti, sine quo non datur actu continuatio, et sic non est simile de relicto continuo.

Ad confirmationem respondetur,

indivisible comparari unitati non in omnibus, sed in eo quod unitas non est divisibilis discrete, sicut punctum non est divisibile continue et secundo, quia indivisible est initium continui, sicut unitas numeri. Sed quia indivisible pertinet ad continuum terminando, et continuando, non autem partes divisibiles præbendo, non potest continuum quod habet partes solis indivisibilibus constare, sicut numerus solis unitatibus, quia separatione et divisione non compositione constituitur numerus.

QUÆSTIO XXI.

DE INCOEPTIONE, ET DESITIONE RERUM.

Res quæ incipiunt et desinunt, solum reducuntur, vel ad permanentia, vel ad successiva, sub quibus continentur instantanea, et quæ tempore durant. De permanentibus agemus in hoc articulo, de successivis in sequenti.

ARTICULUS PRIMUS.

Explicantur regula incoptionis, et desitionis in permanentibus.

Cum incoëptio significet initium durationis et desinitio finem, nihil aliud sunt termini incoëptionis, et desinitionis quam instantia, sicut termini lineæ sunt puncta, et sic tota difficultas in incoëptione, et desitione rerum consistit in designandis instantibus, quibus res initiat, aut finitur. Ut autem diximus in questione octava, duo sunt modi incipiendi, et totidem desinendi, scilicet *intrinsicè* et *extrinsicè*; intrinsicè dicitur aliquid incipere, quando in aliquo instanti habet existentiam, et immediate antea non habebat, et

hoc vocatur *incipere per primum esse*. Extrinsicè dicitur incipere, quando in aliquo instanti nondum habet esse, sed immediate post habebit, eo quod talis res incipit modo temporis divisibili, non modo instantis, et ita non potest signari ubi primo incipiat, et hoc vocatur *incipere per ultimum non esse*, id est, per instans ubi ultimo non est, et immediate post incipit esse. Ex parte desitionis terminus intrinsicè est, quando in aliquo instanti est verum dicere, nunc est, et immediate post non erit, et hoc est *desinere per ultimum esse*. Extrinsicè modus desinendi est, quando est verum dicere, nunc non est, et immediate antea erat, et vocatur *desinere per primum non esse*, eo quod non designatur ubi res ultimo fuit, sed ubi primo non est. Res autem spirituales licet nostro tempore et instantibus non mensurentur, quia tamen virtualiter illis coexistunt, et nostro modo intelliguntur, etiam ad mensuram nostrorum instantium eas regulamus.

Circa res ergo permanentes, sit prima regula: Substantiæ permanentes sive generatione, sive creatione instantanea fiant, incipiunt per primum esse, non obstante quod generationem præcedat alteratio, quæ est motus. Hæc conclusio intelligitur per se, et connaturaliter loquendo. Ratio est, quia istæ substantiæ fiunt actione indivisibili, ergo in instanti. Antecedens patet, quia non suscipiunt magis, et minus, in quantum substantiæ sunt, neque creatio est productio per partes, et per motum, cum sit totius entis productio ex nihilo, ergo instantanee producit. Quod si produceret per motum, ita quod esset verum dicere, nunc non est, immediate post hoc erit, vel immediate post incipiet totum vel pars: non totum, quia illa mensura est parti-

bilis, et habet prius, et posterius, ergo prius est attingibilis pars quam totum, alias mensura attingendi non esset partibilis, ergo e contra, si non assignatur pars prior, et posterior, sed totum simul non incipit modo divisibili, sed indivisibili. Si autem immediate post non incipit totum sed pars, ergo illa actio non est factiva totius, nisi mediantibus partibus sicut motus, atque adeo non est per se primo productiva totius entis. De substantia vero quæ producitur per generationem, constat etiam produci in instanti; tum quia substantia non habet contrarium, cum non suspiciat magis et minus; tum quia terminus per se primo generationis est aliquod totum subsistens, non ut producitur per partes, sed ut totum est, ergo non respicit productionem modo divisibili, sed indivisibili, scilicet ut totum, et integrum, nec potest in quacunque parte minori, et minori produci, cum exigit determinatam quantitatem, ut producat, ut diximus supra quæstione octava. Videatur D. Thomas quodlib. vii, art. ix, et in hoc libro, lectione septima.

Statum vero se offerebat argumentum de dispositione ultima, quæ fit per motum alterationis, et in illo instanti terminante motum est verum dicere, non est ultima dispositio, et in illo instanti adhuc non est verum dicere, nunc est forma genita, alias in illo instanti jam non esset forma corrupta, et consequenter ultima dispositio nunquam esset in subjecto corrumpendo, sed in generando, atque adeo non desineret forma corrupta ut vi dispositionis ultimæ, quidquid autem infra ultimam dispositionem est, compatibile est cum illa. Si ergo in illo instanti est dispositio ultima, et in illo nondum est forma genita, immediate post erit, atque adeo non incipiet in instanti intrinsicè.

Hoc argumentum multa tangit quæ tractanda sunt in libris de Generali. Nunc sufficit dicere, quod ultima dispositio nunquam est nisi in subjecto generando, quia semper est conjuncta ipsi formæ genitæ, nec producitur a sola alteratione, sed ab ipsa generatione producte formam substantialem, quia ut conjuncta illi, et non seorsum producitur. Desinit autem forma corrupta ex vi ultimæ dispositionis, non quia in ipsa recipitur, sed quia cum ipsa non compatitur, sicut etiam expellitur a forma substantiali, non simul existente cum forma corrupta, sed simul non compatiens, quidquid autem infra ultimam dispositionem est, compatitur cum forma corrupta, et in illa recipitur, sed cum advenit ultima dispositio, advenit etiam forma substantialis, ut illi conjuncta, et expellitur in genere dispositionis ab ultima dispositione, et a forma substantiali in genere causæ formalis: de hoc autem puncto in dicto loco plenius tractabitur.

Quod si inquiras, utrum possit per creationem produci aliquid non in instanti, sed in tempore de potentia absoluta, respondetur, plures id negare, ut Vazquez in tomo primæ partis, disp. cccxix, cap. x. Alii contra sentiunt, posse creare in tempore, de quo videri potest Cursus Carmelitanus hic disp. xxxvi, quæst. iv; Fuente vi Phys. quæst. ii, diffie. iii, art. iii, et alii. Veritas tamen est utramque sententiam quoad aliquid veram esse. Nam si intelligamus posse aliquod creari in tempore quantum ad mensuram intrinsicam creationis, vel rei productæ, hoc repugnat, quia illa entitas, et actio ab intrinsicè habent incipere modo indivisibili. Si vero loquamur de successione extrinseca, id est, de mensura coexistente extrinsece tempore divisibili sic non repugnat